

EXPOZIȚII EUROPENE REFLECTATE ÎN ZIARUL BLĂJEAN *UNIREA*

Obiectul lucrării de față îl constituie modul cum a reflectat ziarul *Unirea* fenomenul expozițional european de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Începând cu secolul al XIX-lea, prind contur manifestări ce aduc în prim plan aspecte ale unei concurențe economice și culturale între națiuni. Realizările revoluționare privind invențiile și tehnica industrială alături de artă, fundamentată pe specificul național, alcătuiesc obiectul expozițiilor universale, desfășurate într-o adevărată efervescentă culturală. Promotoarele acestui fenomen sunt marile puteri ce doreau să evidențieze stadiul factorilor de progres, fără a omite identitățile naționale¹.

Deși se autointitulează *foe bisericescă-politică* publicația blăjeană *Unirea*² nu urmărește cu preponderență numai aceste laturi ale vieții sociale. Informațiile sale sunt dintr-o arie largă de domenii. Astfel știrile economice, sociale și nu în ultimul rând cele culturale sunt la fel de bine reprezentate în paginile ziarului. Sub această formulă, în care se prezintă cititorului, publicația reușește în bună măsură să îl ducă pe acesta în câmpul evenimentelor contemporane lui.

Se constată cu ușurință din primele numere ale publicației blăjene interesul față de preocupările culturale. Astfel sunt surprinse demersurile guvernului spaniol de a organiza, în septembrie 1892, o expoziție universală dedicată împlinirii a patru sute de ani de la descoperirea continentului american (1492). Cu scopul declarat de a reda cât mai fidel starea primitivă în care se aflau amerindienii la descoperirea lor de către europeni, expoziția urma să cuprindă numai exponate din sfera arheologiei și istoriei acestor popoare³. Acest moment urma să fie marcat atât în America întregă cât și în Italia⁴.

O atenție deosebită a fost acordată *Serbărilor Milenare* din Ungaria (1896), prilejuate de aniversarea a o mie de ani de la constituirea statului maghiar, în cadrul cărora guvernul maghiar a organizat o expoziție, la Budapesta, denumită *milenară* pentru a marca importanța evenimentului la care trebuiau să ia parte, pe lângă poporul maghiar, și celelalte națiuni. Informațiile referitoare la expoziția milenară din Budapesta, oferite de ziarul blăjean, sunt relativ puține, nedisociate de disputele politice generate de precara administrare a expoziției și a serbărilor în general. În acest context sunt surprinse măsurile autorităților maghiare⁵ și reacțiile națiunilor din regatul ungar, oarecum constrânse să participe. Serbia refuză să participe la serbări, ba mai mult studenții protestează dorind să atace Muzeul Comercial Ungar din Belgrad, iar devastarea Consulatului austro-ungar a fost împiedicată de forțele de ordine. De asemenea, studenții de la Universitățile din București și Iași au protestat contra participării României la eveniment. Lor li s-au alăturat studenții români de la Universitățile din Graz, Viena și Praga precum și cei croați de la Universitățile din Viena și Praga. Demersul părea unul normal și firesc deoarece, susțineau ei, „serbarea milenară a maghiarilor nu este serbarea civilizațiunii și a progresului, ci o nouă afirmare a asupririlor sub care gem românii și celelalte naționalități din statul ungar”. Totuși în urma invitației primite din partea oficialităților maghiare reprezentantul guvernului României din Viena a participat la serbările din Budapesta⁶.

Într-un articol al ziarului intitulat ironic *Necazuri Milenare* este dezvăluit modul în care s-au achiziționat pentru expoziție tablouri fără valoare artistică prea mare. Principalul vinovat de acest

¹ Amănunte legate de activitățile expoziționale universale europene la Ioan Opreș, *Transmuseographia*, București, 2000, p. 66-88.

² *Unirea foe bisericescă-politică*, apare din anul 1891 sub patronajul Mitropoliei Unite cu Roma, Greco-Catolice de la Blaj.

³ *Unirea*, I, nr. 8, 21 februarie 1891, p. 60.

⁴ *Unirea*, II, nr. 31, 30 iulie 1892, p. 243.

⁵ „Venerabilul și zelosul episcop Zalca de Győr, spre a arăta, că iubirea fierbinte a bisericii se unește deplin cu adevărata iubire de patrie, e cel dintâi episcop care salută prin circular mileniul și dă îndrumări pentru serbare lui. El zice, că Dumnezeu care e domnul tuturor, face să înceteze unele popoare, și altele le ridică în locul lor” (*Unirea*, V, nr. 50, 9 decembrie 1895, p. 401).

⁶ *Unirea*, VI, nr. 19, 9 mai 1896, p. 148-149.

incident se face guvernul maghiar, după cum remarcă reprezentantul marilor proprietari din Boemia, principele Schwarzenberg: „Ungaria e țara corupției” și, după cum subliniază ziarul blăjean, țara unde se pot organiza pe cheltuiala statului expoziții și alte manifestări fără acordul Parlamentului⁷.

Pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra expoziției, ziarul *Unirea* reproduce din publicația *Alkotmány*, sub titlul *Expoziția Milenară*, un articol în care sunt scoase în evidență aspectele negative cum ar fi: prețuri ridicate la alimente, numărul mare al femeilor de moravuri ușoare din jurul expoziției, aceasta arătând ca „o petrecere populară spre distracția multor mii de oameni”.

Se subliniază totodată necesitatea unor măsuri de ordin moral din partea guvernului menite „să mântuiască expoziția prin dispoziții severe, căci alminterea i se va duce prin toată țara o veste încât oameni onești nu vor aduce aici familiile lor”⁸. Tot ziarul *Alkotmány* este citat și în privința costurilor fabuloase de la expoziție și chiar publică pentru referință un meniu cu prețurile aferente de bucate. În final, ca o concluzie, se arată: „Pe cine îl va apuca foamea ori setea milenară, acela trebuie să plătească prețuri milenare ori să rabde”.

Pentru a însufleți atmosfera expozițională organizatorii au luat inițiativa prezentării unor datini populare organizând, în acest sens, nunți țărănești. Primii care au dat curs invitației au fost sașii dintr-o localitate de lângă Sibiu. Aceștia, în număr de 120, îmbrăcați în haine de sărbătoare, au adus de acasă cele de trebuință pentru o nuntă săsească tradițională, însă oficierea căsătoriei nu a fost aprobată de autorități, deoarece mirele nu avea vârsta majoratului. Astfel, consemnează ziarul blăjean, nunta a degenerat într-un act teatral, iar mirii „se întorc tot miri și făcuți de răs dimpreună cu toți cei care au alergat din săsime să se ospăteze la expoziție”⁹.

În scopuri didactico-educative un grup de 75 de elevi de la gimnaziul din Blaj vizitează expoziția din Budapesta, fapt ce a stârnit virulente critici din partea ziarului sibian *Tribuna*. Acestui demers i s-au atribuit conotații de ordin politic. *Unirea* răspunde și justifică acțiunea prin modul în care s-au făcut înscrierile, de bună voie și cu acordul părinților, întrebându-se retoric: „E păcat a vedea și a învăța fie chiar și de la maghiari?”¹⁰. Expoziția Milenară din Budapesta, constată publicația din Blaj, a fost marcată de „lipsa de însuflețire și stările scandaloase”, iar „streinii de tot puțini au cercetat expoziția, ba după cum constata foile din Budapesta, chiar și cetățenii unguri o cercetează slab”¹¹. Slaba vizitare a expoziției a creat un deficit bugetului alocat, cu toate eforturile depuse de autorități pentru a preîntâmpina această situație¹².

Publicația *Unirea* și-a îndreptat atenția și asupra Expoziției Universale din Paris (1900), încercând prin articolele sale să pună în lumină favorabilă activitatea expozițională europeană, venind într-un evident contrast cu Expoziția Milenară din Budapesta. Articolul *O minune a expoziției din 1900* vine să întărească afirmația noastră prin prezentarea în paginile ziarului a proiectului construcției ce avea să adăpostească o parte a expoziției de vremea nefavorabilă. Construcția era proiectată sub forma unei umbrelor uriașe care întrunea plăcutul cu utilul, având trei etaje sub acoperiș care găzduiau cafenele, săli de concerte, teatre și un al patrulea pe acoperișul umbrelor de unde vizitatorii aveau ocazia să admire priveliștea expoziției¹³.

Interesul Regatului Român, ca și participarea românilor la expoziția pariziană au fost surprinse și în paginile ziarului blăjean. Astfel sunt prezentate pregătirile României pentru acest eveniment. La Ateneul Român s-a deschis o expoziție de pictură a artiștilor în viață, cuprinzând 240 de tablouri și 30 de sculpturi în vederea selectării și trimiterii la Paris¹⁴.

⁷ *Unirea*, VI, nr. 9, 29 februarie 1896, p. 65.

⁸ *Unirea*, VI, nr. 20, 16 mai 1896, p. 155.

⁹ *Ibidem*, p. 157.

¹⁰ *Unirea*, VI, nr. 43, 24 octombrie 1896, p. 338. Mai multe detalii privind aceste polemici la Octavian Tătar, *Sărbătoarea Mileniului, oglindită în paginile ziarului Telegraful Român*, în *Angustia*, nr. 2, 1997, p. 257-263.

¹¹ *Unirea*, VI, nr. 21, 23 mai 1896, p. 165.

¹² *Unirea*, VII, nr. 1, 2 ianuarie 1897, p. 5.

¹³ *Unirea*, IX, nr. 15, 15 aprilie 1899, p. 129. Este vorba aici de Grand Palais din Paris.

¹⁴ *Unirea*, X, nr. 16, 12 aprilie 1900, p. 135.

De asemenea, este descris pe larg obiectul de artă bisericească modernă pe care România îl va trimite la expoziția pariziană. Acesta reprezintă *Plângerea Maicii Domnului* în momentul în care Isus Hristos avea să fie așezat în mormânt având în preajma sa pe apostoli, pe Iosif și pe Nicodim. Epitaful, lucrat în fir de mătase de către o cunoscută maestră de broderii din capitală, Ana Roth, a costat 20 de mii lei și a fost expus în una din sălile Ateneului, la propunerea Reginei Elisabeta care s-a arătat foarte încântată despre modul cum a fost lucrat. Ziarul *România Jună* consideră însă epitaful „o lucrare foarte slabă care nu va face onoare la marea expoziție universală”. Obiecțiile legate de compoziția și aranjarea decorurilor, cât și lipsa frumuseților figurilor, atât de măiestrit executate în marile lucrări bizantine, se explică prin faptul că Ana Roth „nu e decât o evreică care nu poate avea idee de stilul românesc, necunoscând spiritul românesc”¹⁵.

Încă din ziua deschiderii, după cum arată *Unirea*, expoziția pariziană s-a bucurat de o participare numeroasă, chiar dacă biletele au fost scumpe, vizitatorii se grăbeau să se delecteze printre lucrările de artă expuse¹⁶.

În articolul *România și Expoziția de la Paris* se aduce la cunoștința opiniei publice bilanțul pe care l-a prezentat guvernului român, comisarul general al României la expoziția de la Paris. Potrivit ziarului *Unirea*, expozanților români li s-au conferit 1100 recompense, 45 mari premii, 220 medalii de aur, 360 medalii de argint, 320 de bronz și 180 mențiuni, iar comisarul României a fost decorat de președintele Lonbet cu legiunea de onoare în grad de mare ofițer¹⁷. Informația nu este adevărată, în realitate expozanții români au primit 3 medalii de argint, 9 de bronz și 7 mențiuni¹⁸. Închiderea expoziției universale din Paris a fost marcată prin salvele unui tun așezat în Turnul Eiffel (11 noiembrie 1900).

Anul 1900 coincide cu un eveniment important din viața Bisericii Greco-catolice, anume împlinirea a 200 de ani de la unirea cu Biserica Romei (1700). Cu această ocazie jubiliară Sfântul Scaun adresează o invitație credincioșilor ardeleni uniți, la care redacția ziarului *Unirea* încearcă să răspundă, prin organizarea unui pelerinaj la Roma, călătorie care urma să aibă ca finalitate vizitarea expoziției universale din Paris. Pelerinajul blăjean la Roma este privit cu profundă indignare de presa budapestană prin vocea ziarului *Cuvântul maghiar*, care îl numește drept „Răscoala de la Blaj”¹⁹. Iar în articolul *Alexandru Urechia și pelerinajul nostru* reprodus din *Tribuna*, se înfățișează opoziția presei ungare față de călătoria la Roma, arătând că „românii urmăresc scopuri politice mergând acolo”²⁰. Expoziția universală din Paris a constituit pentru români un prilej de nouă afirmare culturală, ocazie de care va profita prin oglindirea în paginile sale și ziarul *Unirea*.

Împlinirea, în anul 1906, a 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I și 1800 de ani de la cucerirea Daciei de către romani, constituie pe bună dreptate ocazie de aniversare și sărbătoare pentru români. Autoritățile din Regat, dorind să se ridice la înălțimea momentului organizează în Capitală o expoziție generală²¹. *Unirea* manifestă un interes sporit, reliefat prin regularitatea și consistența articolelor, față de manifestarea românilor de dincolo de Carpați.

Publicația și-a propus să deschidă o rubrică permanentă. Totodată, îndeamnă cititorii să participe fie trimițând exponate pentru pavilionul etnografic al românilor transilvăneni²², fie să o viziteze²³.

¹⁵ *Unirea*, X, nr. 10, 5 martie 1900, p. 89.

¹⁶ *Unirea*, X, nr. 16, 12 aprilie 1900, p. 135.

¹⁷ *Unirea*, X, nr. 34, 25 august 1900, p. 285.

¹⁸ Ioan Oprea, *op. cit.*, p. 75.

¹⁹ *Unirea*, X, nr. 2, 13 ianuarie 1900, p. 17.

²⁰ *Unirea*, X, nr. 14, 7 aprilie 1900, p. 118.

²¹ *Enciclopedia României*, vol. IV, București, f.a., p. 291-292. O privire detaliată asupra Expoziției jubiliare, la I. Bulei, *Atunci când veacul se năștea ... Lumea românească 1900-1908*, București, 1990, p. 371-398; A.F. Sora, *Expoziția jubiliară din 1906. Considerații preliminare*, în *Erasmus*, 12, 2001, p. 178-185; Silvia Pădureanu, M. Dumitrescu, *Preliminarii la o viitoare istorie a muzeografeiei românești*, VIII, în *Revista Muzeelor și Monumentelor. Seria Muzeu*, 3, 1985.

²² Despre participarea ardelenilor la expoziția bucureșteană, la Zevedei-Ioan Drăghiuță, *Participarea Mitropoliei Române Unite la expoziția jubiliară de la București (1906)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 6/I, 2002, p. 177-185.

Autoritățile ungare, printr-un ordin al ministrului de interne, se opun organizării de către ASTRA a pavilionului românilor din Ungaria în partea etnografică a expoziției sub pretextul că activitatea acestei societăți nu se poate extinde decât pe teritoriul statului ungar²⁴. Delegatul comisariatului general C. Diaconovici îndeamnă la continuarea pregătirilor în speranța că se va găsi o altă cale prin care românii din Ungaria să fie totuși reprezentați. Nemulțumirea generală provocată de această decizie va face autoritățile ungare să revină ulterior asupra interdicției cu mențiunea ca „Asociațiunea” sau alte societăți să nu figureze ca expozanți și obiectele expuse să nu aibă caracter demonstrativ contra statului ungar²⁵.

Ungaria și Austria au expus la expoziția bucureșteană, deși s-a dorit să fie una cu un pronunțat caracter național, ținând seama de comemorarea evenimentelor care priveau doar poporul român²⁶. Pe adresa „Comisariatului Expozițiunii Generale” cu mențiunea „pentru Pavilionul etnografic al românilor din Regatul Ungar”, *Unirea* aduce la cunoștința cititorului posibilitatea de a mai trimite individual obiecte în Regat scutite de taxele vamale, însă suportând taxele de transport. Privitor la vizitarea expoziției bucureștene se recomandă doritorilor amânarea acestora până în lunile august sau septembrie datorită lucrărilor anevoioase de amenajare a pavilioanelor și datorită caniculei. Autoritățile române vin în întâmpinarea transilvănenilor printr-o reducere a transportului de 30%-50% pe calea ferată și trecerea frontierei româno-ungare fără pașaport, dar și acces gratuit în expoziție²⁷.

Deschiderea oficială a expoziției în data de 19 iunie 1906, la Arenele Romane, s-a făcut în prezența familiei regale sub muzica fanfarei militare și salvelor de tun urmate de oficierea unui serviciu religios. În ziua următoare familia regală a vizitat secția generală etnografică manifestând un viu interes pentru „hărțile și reprezentările grafice reprezentând centrele culturale ale românilor de peste munți și dezvoltarea comunelor sub raportul naționalităților”²⁸.

În articolul *Cronica bucureșteană*, prin consemnarea unui corespondent, se descrie adevărata față a Regatului Român: „Sunt lucruri și treburi, de o minunăție uimitoare, ce-ți aprinde în inimă, ca o flacără puternică, conștiința de neam și mândrie, că și Românii au o țară, în care sunt și se fac lucruri și isprăvuri bune și mari. De altă parte sunt și lucruri de acelea, ce-ți însângerează inima de durere [...] La sate se zbat, și stau să piară strănși cu ghiarele celor mai crunte nevoi, milioanele, ce au încheșat această țară și ce au ridicat-o la cinstea de azi”²⁹.

Expoziția generală, informează ziarul, a fost vizitată de românii din toate zonele locuite de acestea (bănățeni, făgărășeni, bistrițeni, maramureșeni)³⁰. Sub conducerea redactorului de la *Unirea*, Aurel C. Domșa, 120 de persoane din Blaj, în marea lor majoritate preoți și învățători însoțiți de doamne și domnișoare au vizitat expoziția și Capitala, fiind întâmpinați cu o călduroasă primire din partea organizatorilor³¹.

Articolul *Note și impresii*, semnat de Ion Agârbiceanu, descrie în amănunt expoziția de pe câmpul Filaretului. Un câmp care mai înainte fusese pustiu și mlăștinos, însă cu ocazia amenajării expoziției „răsare un întreg oraș, cu străzi, cu alee, cu edificii pompoase – se înțelege cele mai multe făcute din materiale ce se pot dărâma după ce expoziția va fi închisă”. Primul pavilion care întâmpină vizitatorii este pavilionul monopolurilor statului, urmat de pavilionul agriculturii amenajat într-un mod rustic, România fiind în acel moment din punct de vedere economic o țară agrară. Pavilionul industriei casnice este cel care provoacă senzație, prin podoabele decorative din

²³ Comisarul general al expoziției, dr. C.I. Istrati, prin intermediul ziarului blăjean, înștiințează cititorii despre organizarea unui concurs pe următoarele secțiuni: pictură, sculptură, gravură, mobile vechi românești (*Unirea*, X, nr. 12, 24 martie 1906, p. 94).

²⁴ I. Bulei, *op. cit.*, p. 382.

²⁵ *Unirea*, XVI, nr. 13, 31 martie 1906, p. 103; nr. 16, 19 aprilie 1906, p. 130.

²⁶ *Unirea*, XVI, nr. 15, 14 aprilie 1906, p. 117.

²⁷ *Unirea*, XVI, nr. 21, 19 mai 1906, p. 163; nr. 33, 11 august 1906, p. 255.

²⁸ *Unirea*, XVI, nr. 27, 30 iunie 1906, p. 210.

²⁹ *Unirea*, XVI, nr. 33, 11 august 1906, p. 256.

³⁰ *Unirea*, XVI, nr. 35, 25 august 1906, p. 273; nr. 41, 6 octombrie 1906, p. 323.

³¹ *Unirea*, XVI, nr. 37, 8 septembrie 1906, p. 288-289.

casele țărănești și prin podoabele de îmbrăcăminte specifice portului românesc, confecționate printr-o măiestrie artistică excepțională. După acestea urmează pavilioanele Austriei și Ungariei. O biserică construită în stilul arhitectonic specific moldovean cu exteriorul pictat și turnul lui Vlad Țepeș au menirea să întregescă peisajul expozițional. Palatul artelor este cea mai impunătoare și pompoasă construcție. Aici sunt expuse lucrările pictorului Nicolae Grigorescu. Românii din Ardeal și Ungaria sunt cei mai reprezentativi în pavilionul „Românilor de peste hotare”. În fața pavilionului ministerului de război, care expune arme și steaguri vechi, sunt amplasate corturile ce adăpostesc logistica necesară desfășurării unei campanii militare. Coroana de oțel a regelui, coroana de aur a reginei, diferite decorații și obiecte aparținând familiei regale sunt expozatele ce se pot admira în pavilionul regal³². Sub această formă articolul reușește să ofere cititorului o panoramă aproape completă asupra expoziției bucureștene.

La festivitatea de acordare a premiilor la expoziția din București au luat parte familia regală, importanți oameni politici, precum și reprezentanții expozanților străini și autohtoni. Comisarul general al expoziției, dr. C.I. Istrati, afirmă că „ea e semnalul emancipării economice a țării românești”³³. Festivitățile de închidere s-au ținut în data de 6 decembrie 1906³⁴.

Informațiile referitoare la activitățile expoziționale europene surprinse de publicația blăjeană sunt preluate în mare parte din alte publicații, ce vin în contact direct cu evenimentele.

Citarea altor publicații scutește redacția de răspunderea pentru conținutul materialelor și totodată informația se poate filtra. Cu alte cuvinte, veridicitatea informației ține de dorința redactorului de a scoate în evidență unele aspecte sau de a se subscrie unei atitudini ce întrunește accepțiunea generală. Informațiile expoziționale din capitalele europene surprinse de ziarul *Unirea* pot oferi cititorului o imagine de ansamblu despre ce a însemnat acest fenomen cultural.

CHIRILĂ ENESCU
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

EXPOSITIONS EUROPÉENNES REFLÉTÉE DANS LE JOURNAL DE BLAJ *UNIREA*

RESUMÉ

A la fin du XIX siècle et le début du XX siècle, le journal *Unirea*, édité a Blaj, informe les lecteurs sur les capitales européennes en ce qui concerne les activités expositionnelles. Ainsi on parle sur L'Exposition Universelle de Madrid (1892), L'Exposition Millénaire de Budapest (1896), L'Universelle de Paris (1900) et L'Exposition Générale de Bucarest (1906). Dans les pays de cette publication on trouve l'attitude des Roumains de Transylvanie vers ces manifestations culturelles ainsi que la manière dans laquelle ils ont participé.

³² *Unirea*, XVI, nr. 45, 3 noiembrie 1906, p. 352-354; nr. 46, 10 noiembrie 1906, p. 360-362.

³³ *Unirea*, XVI, nr. 48, 24 noiembrie 1906, p. 379.

³⁴ *Unirea*, XVI, nr. 51, 15 decembrie 1906, p. 403.